

*Guardians of the Memory
Пазители на паметта*

МУЗЕЙ НА ВЪЗРАЖДАНЕТО ВЪВ ВАРНА – ДА СЪХРАНЯВАШ И СЪЗДАВАШ ИСТОРИЯ

Марияна Николова

Музей на Възраждането – Варна

Резюме. Създаден преди повече от половин век, Музеят на Възраждането във Варна е знаково, символно за града място. Тук децата усещат първите ученически трепети така, както са ги изживявали учениците преди 150 години; тук всеки посетител усеща желанието за възраждане на българщината, борбата не само да оцелееш, но и да бъдеш.

Целта на експозицията е да представи различните процеси и етапи на обществено-икономическо, духовно, културно-просветно и революционно развитие в периода на Българското възраждане. Особено внимание е отделено на възстановената стая на първото българско училище във Варна, което и до днес е една от атракциите на Музея.

Keywords: National Revival, First Bulgarian school, Varna

Създаването, опазването и съхраняването на културното ни наследство е сякаш лека задача. Покрай откриването на нови „етнографски комплекси“, изглежда, че това е „бошлаф“ работа. Че и как иначе – какво му е толкова сложното да прибереш 2 – 3 престилки на баба; да струпаш на едно място няколко колела от каруци, мотовилки, вретена... Не ме разбирайте погрешно – всяко усилие да опазим миналото си заслужава. Но ни се струва твърде лесно и елементарно и не отчитаме това, което един музей и всички негови служители в своята цялост правят и пазят. Пропускаме и онези първи „ревнителни на духа“, които с много усилия събират, поправят, реставрират и поднасят наготово на нас – просто приемащите за даденост скъпоценности, които ни заобикалят. Дали това ще е прекрасният накит, дрехата с втъканите в нея любов и изящество, иконата, която не само краси, но и закриля – всичко е издирвано и съхранявано, за да достигне до бъдещите поколения.

Повече от половин век един музей пази историята на възраждането на българщината във Варна. Повече от половин век един музей не е само статично пространство, в което да влезеш и разгледаш, а място, където да се докоснеш до историята и в буквален, и в преносен смисъл. Защото, воден от древната мъдрост „око да види, ръка да пипне“, българинът и до днес си остава човек съмняващ се – истинско ли е това, ползвали ли са го предците ни.... И сякаш

Фиг. 1 Новата сграда на музея

да прекрати неверието в зародиш, идеята на създателите на Музея е била да приближат посетителя максимално близко до епохата на Възраждането.

Музеят на Възраждането е открит официално на 4 октомври 1959 г. в специално реставрирана за целта сграда. Сградата е важна за Варна и жителите ѝ – построена е през 1861 – 1862 г. за нуждите на първото българско училище „Св. св. Кирил и Методий“ и тържествено открита на 25 юли 1862 г. с цел да приюти българските ученици. Тук през 1865 г. намира подслон и първата българска църква на града „Св. Арх. Михаил“, а само 5 години по-късно в същата сграда отваря врати и първото българско читалище на Варна – „Възрождение“. Тук на 27 юли 1878 г. са посрещнати тържествено руските освободителни войски. Така сградата, която и до днес е съхранена на ул. „27-и юли“ №9, става символ за града и жителите му още със своето построяване. След Освобождението тя е използвана известно време за девическо училище, няколко години като начално училище, а по-късно като стопанско училище на дружество „Майка“. От началото на XX в., след построяването на нови училища и църкви, е изоставена и занемарена. Използвана като църква, отначало само в празнични и неделни дни, а по-късно всеки ден, тя става енорийска през 1936 г.¹⁾ През 50-те години на XX в. сградата е обявена за паметник на културата и с решение на Министерски съвет на НР България е предоставена за експозиция на Музея на Възраждането. Пръв нейн уредник е проф. д.и.н. Велко Тонев, а художественото оформление е предоставено

на Стоян Атанасов²). Експозицията е завършена окончателно през септември 1963 г. В нея, с помощта на гравюри, снимки, оръжие, документи, старопечатни книги и други материали, е пресъздадена в най-общи линии епохата на Възраждането в този край. По-голямата част от музейните материали са събирани в продължение на години още от първите музейни работници – братя Шкорпил, Ан. Явашев, архимандрит Инокентий и други, и са пазени до 1960 г. в Археологическия музей, откъдето по-късно са пренесени в Музея на Възраждането.

Съществена част от фонда представлява и сбирката от църковна утвар, шампи и икони, които освен в Музея на Възраждането са били изложени и в църквата-музей „Св. Атанасий“ и за събирането и опазването на които огромна заслуга имат проф. В. Тонев и художник-реставраторът Петър Бранев. В резултат на съвместната работа на музейните специалисти с отец Мирон – представител на Варненско-Преславската митрополия, от тогавашните 4 окръга (Варненски, Шуменски, Търговишки и Толбухински – дн. Добрич) са събрани още над 500 икони³). След обособяването на храма „Св. Атанасий“ като място единствено за богослужебни цели (1991 г.) и поради липса на сграда богатата иконна експозиция е пренесена в сградата на Археологическия музей, където може да се види днес⁴).

Поради спорове за собствеността на сградата на ул. „27 юли“ №9 и влязло в сила съдебно решение след 2002 г. Музеят на Възраждането е преместен на ул. „Славянска“ №21. За период от 4 – 5 години той не разполага с постоянна експозиция, но представя периодично тематични изложби. От юни 2006 г. Музеят намира нов дом на ул. „Л. Заменхоф“ № 21 в специално реставрирана къща във възрожденски стил, строена през втората половина на XIX в. и служила за известен период след Освобождението за девическо училище (фиг. 1). Новата експозиция е открита на 20 декември 2006 г., като художник-проектант е Цветана Векова, а автор на експозиционния план – гл.ас. Станка Димитрова.

Експозицията е разположена на два етажа и е съобразена с условията на сградата и с богатия фонд, който притежава Музеят. Идеята на авторите е да се покажат най-характерните моменти от възрожденските процеси във Варна – участието на Варна и Варненския край в руско-турските войни, икономическото развитие, културния живот, църковно-националните борби, революционните прояви и освободителните процеси⁵). Първият етаж представя Варна по време на руско-турските войни, засегнали града. Градът е част от т.нар. крепостен четириъгълник, оформящ се между крепостите Силистра, Русе, Шумен и Варна. Важното военнoстратегическо значение се определя от естественото разположение на най-пряко направление между руската граница и столицата на Османската империя по суша⁶). Многобройните сражения, водени в региона по време на руско-турските войни от времето на т.нар. Първа

Фиг. 2 Училищна стая

Екатеринина война (1768 – 1774 г.), войните от 1787 – 1791 г., 1806 – 1812 г., превземането на Варна от руските войски през есента на 1828 г., превръщането му в главна снабдителна база за съюзническите войски на Англия, Франция и Османската империя по време на Кримската война през 1854 – 1856 г. са показателни за особеното значение, което се отдава на града в отбранителната система на Османската империя. Чрез литографии, гравюри и оръжие са представени събития и личности, оказали влияние по време на войните от XVIII – XIX в. В специално изработена витрина е експонирана ключалката с ключ от Пристанищните порти на варненската крепостна стена. Тези порти са заключвани с половин час по-късно от другите, давайки възможност на моряците от корабите и закъснели търговци и пътници да се приберат. Ключалката е един от малкото запазени артефакти от възобновената през 1835 г. по заповед на султан Махмуд II и разрушена в началото на XX в. поради разширяване на града крепостна стена.

Експозицията на втория етаж е разположена в три зали. В Зала 1 е възстановена стаята на първото българско училище във Варна (фиг. 2). Училището отваря врати през 1860 г. в къщата на брадваря Пейко Пенев. През 1862 г., след специално разрешение за строеж (този документ се съхранява в Музея и до днес), е построена нова сграда за училище (виж текста по-горе). По подо-

бие на взаимното училище през 1961 г. Велко Тонев съвместно с доц. Минко Гечев пресъздават обстановката на училищна стая. Тази идея е реализирана за пръв път в България именно в Музея на Възраждането във Варна. Днес посетителите могат да видят възстановката и в новата сграда на Музея, в която са изложени чиновете с пясък, различни пособия за писане, учебници и тетрадки от епохата. Запазена е оригиналната черна дъска с написаните кирилски букви по нея, подарена от варненски търговец за нуждите на първото българско училище. Интерес представляват разнообразните поощрения и награди, които учениците са получавали за знанията си. Особено атрактивна за децата и посетителите е възможността да седнат на чиновете и да пишат с пособия отпреди 150 години.

Зала 2 представя Варна в различните етапи на търговска, културно-просветна и църковна дейност, както и участници в събитията от епохата. След премахването на държавния монопол върху търговията със зърнени храни, вълна и други селскостопански произведения (1835 г. и 1838 г.)⁷⁾ се засилва стопанското значение на Варна. Чрез различни принтове, пана и фотографии са пресъздадени събитията, оказали влияние не само върху развитието на града, но и от значение за българските земи – построяването на първата жп линия Варна – Русе, изграждането на телеграфа, създаването на множество банкови и търговски къщи, включително чуждестранни, отварянето на консулства на различни държави. В няколко витрини могат да се видят портрети на варненски учители и други личности, повлияли върху Възраждането и спомогнали за създаването на българското училище, читалище и църква. Показани са списания и книги от епохата, като някои от най-значимите са: първото издание на „Рибния буквар“ от 1824 г. на д-р Петър Берон; „Стематография“ от 1741 г. на Хр. Жефарович; „Царственик“ от 1844 г. на Хр. Павлович; „Неделник“ от 1806 г. на Софроний Врачански и др. Музеят на Възраждането разполага с богата колекция от старопечатни и ръкописни книги. Сред ценните експонати са ръкописно Евангелие на йеромонах Данаил Етрополски, псалтир от XIII в., различна богослужебна и светска литература.

Зала 3 е обособена като зала, посветена на революционното движение на Варна и Варненския край, Освобождението на България и на Варна. Представени са различните етапи на националноосвободителните борби, израстването на идеята за свобода през тези етапи и през погледа на идеолозите на българската национална кауза – хайдутство, четническо движение, Раковски, Левски... В специална витрина е експонирана съхранената сабя с револвер на големия български воевода Хаджи Димитър, достигнала до нас благодарение на неговата сестра – Бойка Асенова, живяла във Варна след Освобождението.

Варна е последният освободен български град – решението за неговото освобождение е взето на Берлинския конгрес (1 – 13 юни 1878 г.). И днес по-

сетителите могат да видят подноса, с който на 27 юли 1878 г. българите посрещат с хляб и сол руските войски на ген.-лейтенант Столипин в двора на първото българско училище и църква. След Освобождението във Варна живеят много опълченци – участници в Руско-турската освободителна война 1877 – 1878 г. Музеят съхранява спомена за тях и техния героизъм чрез различни лични вещи – оръжия, награди, дневници и др., които напомнят за героичния им подвиг.

Години наред Музеят на Възраждането остава и все още е емблематично място, където поколенията се събират, за да покажат, че са изкачили едно ново стъпало – неслучайно в спомена на варненци това е „музеят на дипломите“ – мястото, където те и техните деца получават своите свидетелства за завършен първи клас, своите дипломи за образование. Сякаш да потвърдят едно неписано правило, че малките истории на всекиго изграждат и надграждат „официалната“, писана история. Повече от половин век Музеят не е само институция, а и пространство, където минало, настояще и бъдеще си подават ръка. Неслучайно Музеят е предпочитано място и за организирането на различни мероприятия и изложби, по-голяма част от които с образователна цел. Потвърждавайки още веднъж, че не сме нехайни наследници на нашето минало.

БЕЛЕЖКИ

1. Тонев, В. (1964). Музеят на Възраждането във Варна. ИВАД, XV, 132 – 134
2. Стоянов, К. (1966). 60 години Народен музей във Варна. ИНМВ, II (XVII), 16
3. Стоянов, К. Цит.съч., с. 18; Бранев, П. (2006). С Велко в Музея на Възраждането (сс. 90 – 91), В: Спомени за Велко Тонев, Монтана
4. „Музеят на възрожденската иконопис“ е обособен през 1965 г. в един от най-старите варненски храмове – „Св. Атанасий“. Това е била втората експозиция с ценни икони в страната след тази в криптата на Храм-паметник „Св. Ал. Невски“. Изграждането ѝ става възможно благодарение на съвместните усилия на В. Тонев, П. Бранев и арх. К. Горанов. За повече информация виж Тонев, В. (1966). Галерия на възрожденската иконопис. ИНМВ, II (XVII), с. 203 – 209.
5. Димитрова, Ст. (2012). Музеят на Възраждането във Варна – нов поглед към XIX в. (с. 67) В: Град и памет – сборник с доклади от Национална научна конференция, Пазарджик 13 – 14 октомври 2011 г., Пазарджик .
6. Димитрова, Цит. съч., с. 68.
7. Тонев, В. (1972). За стопанската дейност на българите във Варна през Възраждането (1840 – 1878 г.). ИНМВ VIII (XXIII), 102.

THE MUSEUM OF NATIONAL REVIVAL IN VARNA – TO PRESERVE AND TO CREATE HISTORY

Abstract. Founded before more than half a century, the Museum of National Revival - Varna is among the symbolic city locations.

The exhibition aims to present the various processes and stages of the socio-economic, spiritual, cultural, educational and revolutionary development in the Bulgarian Revival period. It is paid special attention to the restored room of the first Bulgarian school in Varna, which is one of the main attractions of the museum.

✉ **Mrs. Mariyana Nikolova**
Museum of National Revival – Varna
21, L. Zamenhoff str.
9000 Varna, Bulgaria
E-mail: muzei.vazrajdane@abv.bg